

Definícia témy Európskej kultúrnej cesty sv. Cyrila a Metoda v pohraničnom území Slovenskej republiky a Českej republiky

Identifikácia a analýza strategických lokalít s cyrilo-metodskou väzbou

PhDr. Peter Bednár, CSc., Mgr. Miriam Jakubčinová, PhD.

©Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied

Nitra 2018

Tematické vymedzenie – úvod

Spoločným a nosným bodom tematického vymedzenia Cyrilo-metodskej cesty je život, pôsobenie, dielo a s ním spojená tradícia diela sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda. Ako uviedol vo svojej encyklike pápež Ján Pavol II „ich dielo je vynikajúcim prínosom pre tvorbu spoločných kresťanských koreňov Európy. Tie svojou pevnosťou a vitalitou tvoria jeden z najsolídnejších východiskových bodov, ku ktorým musí prihliadnuť každý vážny pokus obnoviť novým a dnešným spôsobom jednotu tohoto kontinentu“ (Encyklika pápeža Jána Pavla III. SLAVORUM APOSTOLI z dňa 2. 6. 1985).

Primárnym prínosom ich diela je šírenie kresťanstva v stredovýchodnej Európe (Morava, západné Slovensko, Zadunajsko). S ním súvisí rozvoj spoločenskej a politickej organizácie v okolitom prostredí (vznik slovanských kniežatstiev na Morave, západnom Slovensku, zadunajské a prialpské východoalpské slovanské kniežatstva, sformovanie Veľkej Moravy a jej rozširovanie za Svätopluka). Nedeliteľnou súčasťou ich pôsobenia bolo šírenie vzdelanosti a kultúry.

Život a dielo sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda tvoria základný motív, v ktorom môžeme hľadať korene kultúrnej a duchovnej identity južnej, východnej a strednej Európy. Sú symbolom základných hodnôt európskej civilizácie – vzdelania, kresťanstva a dialógu medzi náboženstvami, kultúrami a národmi. Najviac boli ovplyvnené dielom sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda slovanské národy. Ich vplyv sa odzrkadlil nielen v časoch ich pôsobenia, ale pretrval aj neskôr a mal veľkú úlohu pri tvorbe ich národnej identity a formovaní štátnych celkov.

Hlavná téma a podtémy Cyrilometodskej cesty v moravsko-slovenskom prihraničí

Sv. Konštantín-Cyryl a sv. Metoda symbolizujú duchovné a kultúrne povznesenie východnej Európy a zároveň dialóg a spájanie východu a západu Európy. Hodnota ich diela spočíva v zjednocovaní národov prostredníctvom evanjelizácie, ekumenizmu a vzdelávania. Obaja bratia, pochádzajúci z Thesaloník v dnešnom Grécku, vykonávali svoju misijnú činnosť jednak vo východnej Európe medzi Chazarmi v čiernomorskej a azovskej oblasti na území Ruska a Ukrajiny a jednak medzi Slovanmi v Podunajsku, t. j. na území dnešnej Českej republiky, Slovenska a Maďarska. Neskôr ich žiaci pôsobili vo vtedajšom bulharskom štáte, ktorého súčasťou bolo tiež geografické územie Macedónska, v Chorvátsku a pravdepodobne tiež na území Srbska a Bosny a Hercegoviny.

Ekumenická hodnota ich diela spočíva v tom, že už v čase svojho pôsobenia sa pokúsili vytvoriť spojenie medzi východným a západným kresťanstvom. Ich túžbou bolo prekonanie problémov doby a snaha o udržanie jednoty cirkvi. Svojou vierou a pôsobením ukázali, že je možné byť veriacim podriadeným Petrovmu nástupcovi na pápežskom stolci a zároveň zostať verným Konštantinopolu, byzantskému cisárovi a konštantinopolskému patriarchovi. Toto ich úsilie spájať, sa prejavuje aj dnes tým, že patria k sviätcom, ktorých si ctí pravoslávna cirkev, rovnako ako katolícka cirkev. Ich význam pre evanjelizáciu uznávajú aj protestantské cirkvi. Sú teda jednotiacim prvkom všetkých hlavných kresťanských cirkví v stredoeurópskom a východoeurópskom prostredí a spájajú východ so západom kontinentu. Svojím názorom, že viera má byť podávaná v rodnom jazyku, predbehli dobu o niekoľko storočí a tým spájajú v prenesenom zmysle slova pôvodné kresťanské učenie s jeho moderným podaním. Pripomína princípy pôvodnej kresťanskej misie alebo evanjelizácie: rešpektovanie miestneho jazyka v uctievaní, vzdelávanie miestnych kňazov, preklad Biblie, liturgické a teologické knihy.

Nesmieme zabudnúť ani na význam sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda pri šírení vzdelania. Zvestovanie kresťanstva šlo v ich ponímaní s prehĺbovaním poznania, kultúry a práva. Vytvorili písmo pre spisovný slovanský jazyk – staroslovienčinu, ktorý sami zostavili, postavili základy právneho systému. Ich preklady patristickej teológie predstavili vo filozofickej myšlienke Platóna a Aristotela.

Ich „Zakon sudnyj ludem“ “ (Súdny zákon pre laikov) a „Vladykamъ země Božie slovo veliť“ (Napomenutie vládarom)“ predstavujú prvé pokusy o kodifikáciu práva v slovanskej spoločnosti.

Niekoľkoročná misia zanechala stopy v európskom kultúrnom dedičstve v podobe nového písma – hlaholiky, v prekladoch kľúčových liturgických diel do staroslovienčiny, vlastnej literárnej tvorbe, v schválení staroslovienčiny ako štvrtého bohoslužobného jazyka, ale aj vo sformovaní nového samostatného arcibiskupstva.

Život a dielo sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda ako nosná téma Cyrilometodskej cesty umožňujú definovať v rámci celku niekoľko podtém. Za najvýznamnejšie považujeme nasledujúce **podtémy**:

a) viera a náboženstvo

b) vzdelanie, kultúra a umenie

c) hľadanie identity

a) **Viera a náboženstvo** – predstavujú podtému, ktorá spája na jednej strane rozsiahly európsky priestor, na ktorom sv. Konštantín-Cyril a sv. Metod pôsobili. Ide o východnú časť čiernomorského a azovského pobrežia, ktorá bola miestom ich prvej známej misie, Byzanciu ako miesto ich narodenia, vzdelávania sa a prvých aktivít, stredné Podunajsko, ako oblasť ich hlavného pôsobenia, východné časti Franskej ríše (Rakúsko, Bavorsko), ako miesto väznenia sv. Metoda, či východoalpiskú oblasť (dnešné Slovinsko), severnú časť dnešného Chorvátska a severnú časť Talianska, ktorou obaja putovali do Ríma k pápežovi, prinášajúc mu ostatky sv. Klimenta a ktorou sa neskôr sv. Metod vrátil naspäť na Veľkú Moravu, ale aj dnešné Macedónsko a Bulharsko, kde neskôr pôsobili Metodovi žiaci po vyhnaní z Veľkej Moravy. Na druhej strane viera predstavuje podtému, spájajúcu východ a západ Európy, a to nielen dve veľké kresťanské cirkvi - katolícke a pravoslávne, ale aj protestantské.

b) **Vzdelanie, kultúra a umenie** ako podtéma je ďalším nosným prvkom diela sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda. Umožňuje nielen geografické spojenie už uvedených oblastí, ale aj spojenie v čase. Kultúra a kultúrny vplyv oboch učencov a ich diela sa prejavoval nielen v období ich života. Vytvorením hlaholiky, prekladom evanjelia do staroslovienčiny a svojou vlastnou tvorbou vytvorili základ slovanskej literatúry. K ich dielam sa hlásia všetky slovanské národy v stredovýchodnej Európe a ich význam v oblasti vzdelania, kultúry a umenia sa tam zreteľne prejavuje aj dnes. Ich život a práca sú zdrojom inšpirácie mnohých literárnych, hudobných, výtvarných či filmových diel. Zároveň je impulzom pre početné vedecké a vzdelávacie aktivity a podnetom pre činnosť viacerých vedeckých inštitúcií.

c) **Hľadanie identity** je dôležitou súčasťou života každého jednotlivca, ale aj pre všetky národy. Táto podtéma umožňuje pátranie po identite a súlade regiónov i národov. Predstavuje hľadanie toho, čo je pre jednotlivé oblasti jedinečné a charakteristické, ale aj toho, čo tieto oblasti spája. Umožňuje skúmať osobité i spoločné prvky v koreňoch kultúry jednotlivých regiónov, pri vzniku štátnych útvarov, v tradíciách, zvyklostiach sviatočného i každodenného života, ale aj v remeslách, či gastronómii.

Územné vymedzenie

Pri územnom vymedzení vychádzame z priestoru, v ktorom sv. Konštantín-Cyril a sv. Metod vytvorili vrcholné dielo svojho životného pôsobenia. Odtiaľto zároveň vyšla aj iniciatíva k vytvoreniu a certifikácii Európskej kultúrnej cesty sv. Cyrila a Metoda. Jadro tvorí východná Morava a západné Slovensko. Tieto dve oblasti predstavovali v 9. storočí jadro Veľkej Moravy, kde bolo ťažisko misijného pôsobenia oboch vierozvestcov a kde vznikli ich podstatné diela. Základnú sieť cesty by mali tvoriť trasy, spájajúce najvýznamnejšie včasnostredoveké a veľkomoravské centrá: Olomouc, aglomeráciu

Staré Město – Uherské Hradiště, Mikulčice, Břeclav, Znojmo, Bratislavu, Nitrú a Trenčín. Z jadra by mali smerovať ďalšie vetvy Európskej kultúrnej cesty sv. Cyrila a Metoda. Zjednocujúcim prvkom by malo byť pôsobenie oboch vierozvestcov a tradícia ich diela. Jedna z vetiev by mala smerovať juhovýchodným smerom a mala by spájať centrá na Morave a juhozápadnom Slovensku s Maďarskom, Srbskom, Rumunskom, Macedónskom, Bulharskom, Tureckom, Gréckom a Ukrajinou. Táto trasa by mala symbolizovať počiatky pôsobenia oboch vierozvestcov. Ich narodenie v Solúne, pôsobenie v Konštantinopole, misiu u Chazarov v azovsko-čiernomorskej oblasti, kde objavili ostatky sv. Klimenta a ich príchod na Veľkú Moravu. Druhá trasa – juhozápadná, by mala spájať veľkomoravské jadro cez Rakúsko, Bavorsko a Slovinsko s Talianskom a Rómom. Mala by symbolizovať putovanie oboch vierozvestcov do Ríma, kde sa snažili o uznanie slúženia kresťanskej liturgie v slovanskom jazyku. Táto cesta je spojená aj s väznením Metoda v Bavorsku a smrťou Konštantína-Cyrila v Ríme. Tretia vetva by mala symbolizovať šírenie učenia a slovanskej liturgie po jej uznaní a neskôr po smrti Metoda a vyhnaní jeho žiakov z Veľkej Moravy. Mala by spájať Moravu a západné Slovensko s Malopoľskom (Krakovskom, Vislanskom) a východným Sliezsokom, kde máme doložené prenikanie veľkomoravských vplyvov a môžeme predpokladať, že súčasťou prenikania politického vplyvu bola aj misijná činnosť a christianizácia. Jedna vetva tejto cesty by mala siahať do Prahy, ako centra včasnostredovekého českého štátu, kde máme písomnými prameňmi doložené pôsobenie Metoda a krst českého kniežata Bořivoja I. Južné pokračovanie by malo ísť cez Chorvátsko, Bosnu a Hercegovinu, Čiernu Horu do Albánska a Macedónska k Ochridskému jazeru. Sem utiekli Metodovi žiaci a nasledovníci po vyhnaní z Veľkej Moravy.

Európska kultúrna cesta sv. Cyrila a sv. Metoda by nemala byť vyznačená ako jednoduchá komunikácia, ktorá bude spájať len jednotlivé kľúčové lokality. Mala by podobne ako cesty v minulosti predstavovať rôzne varianty trás, s označenými bodmi, atrakciami, ktoré ležia v blízkosti. Pri putovaní medzi nimi by mal mať pútnik možnosť voľby dĺžky trasy, druhu presunu (autom, bicyklom, pešo, po vode) i možnosť výberu navštívených miest.

Kto boli sv Konštantín-Cyryl a sv. Metod?

Sv Konštantín-Cyryl a sv. Metod, nazývaní aj solúnski bratia, slovanskí vierozvestcovia, či apoštolí Slovanov, boli dvaja bratia, pochádzajúci z urodzeného byzantského rodu. Narodili sa v oblasti Solúne (Thessalonik), v gréckej (macedónskej) časti Byzantskej ríše.

Metod (*cca 815, Solún, Byzantská ríša – † 6. apríl 885, Veľká Morava). O jeho živote v mladosti nemáme žiadne údaje. Vyštudoval právo v Konštantinopole. V rokoch 843 – 856 spravoval územie severne od Solúne. Neskôr sa funkcie vzdal a okolo r. 856 sa utiahol do kláštora v maloazijskej Bythýnii. Tu prijal mníšske meno Metod (gr. Methodios). Neskôr sa stal aj jeho predstaveným. V roku 860 sprevádzal brata Konštantína na jeho misijnej ceste do Chazarského kaganátu. O tri roky neskôr, v roku 863 spolu s ním odišiel na žiadosť cisára Michala na misiu k veľkomoravskému kniežatú Rastislavovi. V roku 867 Metoda vysvätili v Ríme za kňaza a v roku 869 vymenovali za veľkomoravsko-panónskeho arcibiskupa a pápežského legáta. Pri návrate späť na Veľkú Moravu ho bavorskí duchovní uväznili a roky 870 – 873 strávil v bavorskom väzení. Na zásah pápeža Jána VIII. bol prepustený a ujal sa správy cirkvi na Veľkej Morave. Obnovil a spravoval školu, kde sa okrem výchovy kléru pestovala aj literárna činnosť. So svojimi žiakmi pokračoval v prekladaní náboženských spisov, ale tiež vlastnej tvorbe. Jeho pôsobenie bolo poznamenané spormi s franskými duchovnými, pôsobiacimi na Veľkej Morave. V snahe urovnať tieto spory sa v roku 880 Metod vybral do Ríma, kam ho sprevádzal Wiching, zastupujúci protistranu. Ten bol vysvätený za biskupa v Nitre. Okrem toho pápež poslal Svätoplukovi list *Industriae tuae*, v ktorom Veľkú Moravu vyhlásil za léno Svätej stolice, čo znamenalo, že postavil Veľkú Moravu na roveň Východofranskej ríši. Súčasne potvrdil Metodove úlohy a funkcie a prikázal, aby sa do Ríma poslal ďalší kňaz, aby ho mohol urobiť biskupom iného regiónu Veľkej Moravy než je Nitra. Pápež

schválil používanie slovanského písma (hlaholiky) a prikázal, aby sa bohoslužby (liturgie) konali v slovanskom jazyku (okrem evanjelia, ktoré sa malo najprv čítať po latinsky a až potom v slovanskom jazyku). Koncom roku 881 alebo začiatkom roku 882 sa na pozvanie byzantského cisára Basilea I. Metod vybral do Konštantínopolu. Zanechal tam dvoch žiakov, jedného kňaza a jedného diakona aj s odpisom slovanských bohoslužobných kníh. Predpokladá sa, že títo jeho žiaci boli vyslaní na dvor bulharského kniežat'a Borisa, alebo na misijné pôsobenie medzi Srbmi. Po návrate z Byzancie Metod spolu so svojimi žiakmi pokračoval v prekladateľskej práci (dokončenie prekladu biblie, možno aj omšových textov západnej liturgie, homílií na celý rok, podieľal sa na spracovaní životopisu brata Konštantína) a pokrstil české knieža Bořivoja I. Zomrel 6. apríla 885. Hneď po jeho smrti vznikol na Veľkej Morave jeho kult ako svätca. V starom Bulharsku uctievali jeho pamiatku okrem 6. apríla aj na sviatok svätých sedmopočetníkov (17. júla). O pozdvihnutie kultu sv. Metoda v katolíckej cirkvi sa zaslúžil český kráľ Karol IV. v polovici 14. storočia. Ekvipolentnú kanonizáciu sv. Metoda vykonal pápež Pius IX. v roku 1880.

Konštantín (*827, Solún, Grécko – † 14. február 869, Rím). Mladší brat sv. Metoda. Nižšie vzdelanie získal v Thessalonikách vo svojom rodisku. Po smrti otca sa o neho staral cisársky kancelár Theoktist. Ten povolal mladíka v roku 842 alebo 843 na cisársku odbornú školu do Konštantínopolu. Tu sa v tom období vzdelával aj mladý cisár Michal III. Po ukončení štúdií bol knihovníkom a tajomníkom konštantínopolského patriarchu Ignáca. V roku 849 ho vysvätili za kňaza. Po krátkom čase odišiel z vysokého postu do kláštora, prednášal filozofiu na cisárskej univerzite v Konštantínopole a neskôr odišiel na kratšiu dobu do monastiera na hore Olymp. Bol popredným členom intelektuálneho kruhu okolo patriarchu Fótia. V rokoch 861 – 862 sa zúčastnil misie ku Chazarom. V roku 863 ho spolu s bratom Metodom byzantský cisár Michal III. poveril misiou na Veľkú Moravu (od 863/864), kde pôsobil do roku 867. V tom roku spolu s Metodom odišiel do Ríma, k pápežovi Hadriánovi II., ktorý schválil slovanskú liturgiu aj pre západnú cirkev. S podlomeným zdravím sa v Ríme uchýlil do kláštora a prijal mníšske meno Cyril. Zomrel ako 42-ročný a bol pochovaný v chráme sv. Klimenta (bazilike San Clemente) v Ríme. Obdobne ako Metoda aj Konštantína-Cyrila uctievali už po smrti a ekvipolentne kanonizoval v roku 1880 pápež Pius IX.

Obaja bratia za svoje pôsobenie v strednom Podunajsku a na území Veľkej Moravy, sú nazývaní aj ako slovanskí vierozvestcovia. Ich pomerne krátka misijná a christianizačná činnosť sa výrazne prejavila na širokom území v strednej Európe. Vplyv solúnskych bratov je zreteľný nielen pri šírení viery, ale aj pri zrode pôvodnej slovanskej literatúry. Podieľali sa aj na tvorbe cirkevných i svetských právnych noriem.

(spracované podľa: DVORNÍK, F.: Byzantské misie u Slovanů. Praha 1970; DVORNÍK, F.: Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem. 2. vyd. Praha, 2008; LACKO, M.: Svätý Cyril a svätý Metod. Rím, 1993; VAVŘÍNEK, V.: Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje. Praha, 1963; VAVŘÍNEK, V.: Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem. Praha, 2013).

Prečo práve sv. Konštantín-Cyril a sv. Metod?

Prečo boli sv. Konštantín-Cyril a sv. Metod a ich dielo zvolení za nosný tematický prvok tejto európskej kultúrnej cesty? Na túto otázku je najlepšou odpoveďou práve ich životná púť, miesta pôsobenia, ich dielo a jeho dosah v čase i priestore.

Životné osudy ich oboch zaviedli do množstva miest nielen na území Byzantskej ríše, ale pohybovali sa v priestore od pobrežia Azovského mora po Západné pobrežie Apeninského poloostrova. Sv. Konštantín-Cyril a sv. Metod a ich nasledovníci pôsobili a ovplyvnili obrovské územie, ktoré predstavuje takmer tretinu európskeho kontinentu.

Rozsiahly je aj vecný záber ich diela. Oni sami sa venovali nielen šíreniu kresťanstva. Bohatá je aj ich literárna a prekladateľská činnosť a ako sme už uviedli, pokúsili sa aj o vytvorenie právnych noriem v cirkevnej i svetskej oblasti. S prekladateľskou činnosťou súvisia aj ich jazykové znalosti. Popri svojom rodnom gréckom jazyku, ovládali aj latinský jazyk a minimálne slovanské „nárečie“, ktorým sa hovorilo v prostredí (bulharsko)macedonskom. O jeho dokonalej znalosti svedčí vytvorenie staroslovienčiny – prvého spisovného slovanského jazyka. Pre jej použitie bola vytvorená hlaholika, ktorá ovplyvnila neskôr vznik cyriliky.

Obrovský je aj ich dosah v čase a priestore. Ich dielo pretrvalo a udržalo si svoju platnosť už vyše 1100 rokov. Je inšpiráciou aj pre dnešnú generáciu. Svojím učením spojili minimálne jednu štvrtinu Európy. Pokúsili sa vytvoriť most medzi európskym východom a západom a napriek existujúcim politickým a mocenským rozporom udržať jednotu kresťanstva. Pri svojej misijnej činnosti sa však museli snažiť aj pochopiť a rozvíjať dialóg medzi rôznymi náboženstvami. Táto ich snaha, by mala byť vzorom a nachádzať uplatnenie aj v dnešnej spájajúcej sa multikultúrnej a multináboženskej Európe.

Východiská tematického vymedzenia Cyrilometodskej kultúrnej cesty

Pri tematickom vymedzení Cyrilometodskej kultúrnej cesty sa môžeme opierať o viaceré východiskové zdroje. Z hľadiska ich charakteru ich rozdelíme na historické a súčasné. Čo sa týka podstaty tu môžeme hovoriť o východiskách hmotných a nehmotných.

a) historické:

Pilierom tematického vymedzenia Cyrilometodskej kultúrnej cesty je šírenie kresťanstva vo východnej a stredovýchodnej Európe a v strednom Podunajsku. Kresťanská viera v tom čase plnila úlohu spájajúceho článku nielen medzi jednotlivými regiónmi východnej a strednej Európy, ale bola aj premostením kultúr medzi východom a západom. Kresťanstvo a cirkevné inštitúcie v tomto čase boli zároveň aj sprostredkovateľmi kultúrneho a vzdelanostného pokroku. Do tejto skupiny radíme rôzne kategórie historických pamiatok, ktoré sa viažu na počiatky kresťanstva a vytvárania národných identít na územiach, ktorými by mali trasy Cyrilometodskej kultúrnej cesty prechádzať. Z hmotných prameňov sem radíme archeologické lokality (včasnostredoveké hrady, zaniknuté predrománske a románske stavby), stojacu románsku sakrálnu architektúru, významné benediktínske kláštory, ako miesta šírenia kresťanstva a vzdelanosti v stredoveku (románskom období). Pre hľadanie identity, ale aj spoločných znakov je dôležitým prameňom ľudová kultúra. Je nositeľom prežívajúcich kultúrnych a náboženských tradícií, ktoré majú svoj pôvod v predkresťanskom období. Tie sú často spoločným prvkom pre susediace komunity, aj napriek tomu, že sa hlásia k iným národom. Jej súčasťou je aj tradičná kuchyňa. Z nehmotného kultúrneho dedičstva sem môžeme zaradiť aj slovanské písomníctvo – či už preklady liturgických textov, ale aj pôvodnú tvorbu solúnskych bratov a ich žiakov, ale aj odpisy ich diel, či diela napísané hlaholikou. Nehmotným pozostatkom sú aj písma, ktoré sa k tradícii hlaholiky hlásia – cyrilika a azbuka.

b) súčasné:

Pri definovaní a vymedzení Cyrilometodskej kultúrnej cesty využívame aj prvky súčasnej kultúry a každodenného života, v ktorých sa odráža dielo a pôsobenie Cyrilo-metodskej misie. K živým a existujúcim radíme kresťanské a kultúrne tradície, ale aj impulzy pre novú umeleckú tvorbu, či vedecký výskum. Do tejto kategórie radíme najmä významné pútnické miesta ako miesta udržiavania kresťanských tradícií, či sakrálnu stavbu zasvätenú sv. Konštantínovi-Cyrilovi a sv. Metodovi, či ich žiakom (sv. Gorazdovi, sv. Naumovi, sv. Klimentovi, sv. Angelárovi a sv. Sávovi, tzv. slovanskí sedmopočetníci = The Seven Holy Slavonic Saints, po grécky επτάριθμοι).

Strategické lokality na definovanie trás Cyrilometodskej cesty v moravsko-slovenskom prihraničí

Pri definovaní strategických lokalít sme zaradili lokality v zmysle zadania projektu zaradili do 3 základných kategórií, ktoré sa viažu pôsobeniu sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda, resp. majú väzbu na ich pôsobenie a dielo, či cyrilo-metodskú tradíciu. Do prvej kategórie radíme archeologické pamiatky (napr. archeologické nálezisko, archeoparky, hradiská Veľkej Moravy, apod.), t. j. lokality, ktoré vo Veľkomoravskom období plnili funkciu správnych politických a cirkevných centier. Sú bezprostredne spojené s ich pôsobením. Súčasťou tejto kategórie lokalít sú kľúčové uzly trasy Cyrilometodskej cesty. Na Morave sú to: Břeclav-Pohansko, Mikulčice, Olomouc, Staroměstsko-uherskohradištská aglomerácia (pozn.: Napriek tomu, že ide dnes o dve samostatné mestá s vlastným katastrom, vo včasnom stredoveku predstavovali s veľkou mierou pravdepodobnosti jednu unikátnu rozsiahlu aglomeráciu s rôznymi typmi sídelných jednotiek – opevnené osady, kláštorň komplex, neopevnené osady v bezprostrednom zázemí. Preto sme sa rozhodli ju spracovať ako jednu lokalitu) a Znojmo. Na Slovensku sem radíme Bratislavu-Devín, Bratislavský hrad, Nitru a Trenčín. Druhú kategóriu tvoria sakrálné pamiatky a významné pútnické miesta s väzbou na cyrilo-metodskú tradíciu. Tvoria ich spravidla pamiatky mladšie, späté so šírením kresťanstva po zániku Veľkej Moravy. Ide o románske kostoly, benediktínske kláštory a najvýznamnejšie pútnické miesta, ako miesta rozvoja kresťanskej tradície. Tretiu kategóriu tvoria Ostatné pamiatky so silnou cyrilo-metodskou alebo veľkomoravskou tradíciou. Sem sú zaradené pamiatky, ktoré sú určitým spôsobom späté s cyrilo-metodskou tradíciou, kultom týchto svätcov a ich žiakov. Táto kategória pamiatok nepredstavuje kompletný zoznam pamiatok. Sú tu iba najvýznamnejšie lokality a predstavuje otvorenú kategóriu, ktorá by mala byť priebežne dopĺňaná regionálnymi pracovnými skupinami, resp. na regionálnej úrovni. Lokality sú uvedené v tabuľke 1.